

PRATARMĖ TREČIAJAM LEIDIMUI

Pirmąkart šie „Pomirtiniai Braso Kubaso memuarai“ paskelbti dalimis žurnale „Revista Brasileira“ 1880 metais. Kai vėliau jie buvo leidžiami knyga, tekstą pataisinėju. Dabar, peržiūrėdamas juos trečiajam leidimui, irgi šį tą keičiau ir išbraukiau pora tuzinų eilučių. Šitaip sutvarkytas, darsyk į pasaulį keliauja kūriny, regis, sulaukęs šio tokio skaitytojų palankumo.

Capistranas de Abreu*, skelbdamas apie knygos pasirodymą, klausė: „Ar „Pomirtiniai Braso Kubaso memuarai“ – romanas?“ Macedas Soaresas** andai man rašytame laiške maloniai užsiminė apie „Kelonės po mano kraštą“***. Pirmajam velionis Brasas Kubasas jau atsakė (kaip skaitytojas įsitikino ar įsitikins iš jo paties Prakalbos): ir taip, ir ne, nes vieniems tai romanas, o kitiems ne. Antrajam jis paaiškino: „Čia, tiesą sakant, išdrikas veikalas, į kurį aš, Brasas Kubasas, pasitelkęs Sterne'ui**** ar Xavier de Maistre'ui***** būdingą laisvą formą, tikėtina,

* João Capistrano de Abreu (1853–1927) – brazilų istorikas, artimas M. de Assiso draugas. (Čia ir toliau – vert. past.)

** Antônio Joaquim de Macedo Soares (1838–1905) – brazilų teisininkas, rašytojas, M. de Assiso draugas.

*** *Viagens na minha terra* (1846) – portugalų rašytojo Almeida's Garretto (1799–1854) romanas.

**** Laurence Sterne (1713–1768) – anglų rašytojas, romano „Sentimentali kelionė po Prancūziją ir Italiją“ (1768) autorius.

***** Xavier de Maistre (1763–1852) – prancūzų rašytojas, romano „Kelionė po savo kambarį“ (1794) autorius.

įliejau kandaus pesimizmo.“ Visi tie žmonės keliavo: Xavier de Maistre'as po savo kambarį, Garrettas po savo kraštą, Sterne'as po svečias šalis. Apie Brasą Kubasą pasakytina, kad jis keliavo po gyvenimą.

Manąjį Brasą išskirtiniu autoriumi daro tai, ką jis vadina „kandžiu pesizmu“. Ši knyga, kad ir kokia smagi atrodytų, yra karti ir gaiži, nutolusi nuo anų pavyzdžių. Taurė gal ir pagaminta pagal tos pačios mokyklos nuorodas, tačiau vynas joje kitoks. Daugiau nieko nesakysiu, kad nepradėčiau kritikuoti velionio, kuris pavaizdavo save ir kitus, kaip jam atrodė geriausia ir teisingiausia.

Machado de Assis

PRAKALBA Į SKAITYTOJĄ

Stendalio prisipažinimas vieną iš savo knygų parašius šimtui skaitytojų kelia nuostabą ir glumina. Bet jokios nuostabos nekels ir kažin ar ką suglumins, jeigu šita knyga nesulauks nė to šimto skaitytojų, nė penkiasdešimties, nė dvidešimties ar daugių daugiausia dešimties. Dešimties? Gal vos penkių. Čia, tiesą sakant, išdrikas veikalas, į kurį aš, Brasas Kubasas, pasitelkęs Sternui ar Ksavjė de Mestruui būdingą laisvą formą, tikėtina, įliejau kandaus pesimizmo. Visai tikėtina. Juk tai mirusiojo kūrinys. Rašiau jį šaipūniška plunksna ir liūdesio rašalu, taigi nesunku numanyti, kas iš tokio junginio galėjo išeiti. Neatmeskim, kad rimti asmenys knygoje išvelgs tik užuominas į tikrą romaną, o lengvamaniai ieškos jiems įprasto romaniuko ir neras; taigi nepelnys ji nei rimtųjų pagarbos, nei lengvamanių meilės, o juk jie ir lemia visuomenės nuomonę.

Vis dėlto dar tikiuosi prielankaus įvertinimo, todėl vengsiu ilgos įžangos, atverčiančios visas kortas. Geriausios tos įžangos, kuriose pasakoma mažiau arba kalbama miglotai ir padrikai. Užtat neatskleisiu, koks nepaprastas darbas buvo dėtioti šiuos „Memuarus“, kurių ėmiausi jau aname pasaulyje. Žinau, kad įdomu, bet gerokai užtruktų, o kūrinio geriau suvokti nepadėtų. Patsai kūrinys yra viskas: jeigu jis tau patiks, išrankis skaitytojau, jausiuosi atlygintas už triušą; jei nepatiks, būsite gavę mano sprigtą ir – sudie.

Brasas Kubasas

AUTORIAUS BAIGTIS

Kurį laiką dvejojau, ar šiuos prisiminimus pradėti nuo pradžios, ar nuo galo, t. y. ką aprašyti pirmiau, savo gimimą ar mirtį. Nors įprasta pradėti nuo gimimo, dvi aplinkybės paskatino mane daryti kitaip: visų pirma, aš ne tiesiog miręs autorius, o autorius numirėlis, kuriam kapo duobė tapo antruoju lopšiu; be to, mano veikalas šitaip atrodys įmančiau ir naujoviškiau. Mozė, kuris irgi yra papasakojęs apie savo mirtį, pradėjo ne nuo jos – paliko ją pabaigai: štai didysis skirtumas tarp šios knygos ir Penkiaknygės.

Ką gi, dabar pasakysiu, kad dvasią aš išleidau vieną 1869 metų rugpjūčio penktadienį, antrą valandą po pietų, savo puikiojoje Katumbio* viloje. Man buvo šešiasdešimt ketveri, nugyvenau tuos metus neskursdamas, viengungiaudamas, sukaupiau maždaug tris šimtus milijonų, o į kapines mane palydėjo vienuolika draugų. Vienuolika draugų! Tiesą sakant, nebuvo jokių pranešimų apie mano mirtį. Be to, lijo – dulksnojo – smulkus, liūdnas, įkyrus lietutis, toks įkyrus ir toks liūdnas, kad vieną tų ištikimųjų lydėtojų paskatino įpinti į kalbą prie mano kapo štai tokią išmoningą mintį:

– Jūs, kurie jį pažinojote, mielieji ponai, drauge su mani mi galite sakyti, kad pati gamta rauda amžinai netekusi vienos tauriausių asmenybių, dariusios garbę visai žmonijai. Šis niūkus

* Katumbis – vienas seniausių ir prašmatniausių Rio de Žaneiro centro rajonų.

oras, šitie dangaus lašai, šitie tamsūs debesys, tarsi gedulo šydu aptraukę žydrynę, – visa tai liudija, koks didis ir žiaurus sielvar-tas iki pačių gelmių yra persmelkęs gamtą; visa tai – puikiausias šlovės himnas iškiliajam mūsų velioniui.

Gerasis, ištikimasis drauge! Ne, nesigailiu palikęs tau dvi-dešimt obligacijų. Štai taip ir sulaukiau savo dienų pabaigos; štai taip ir pasukau į Hamleto *undiscovered country*, tiesa, nekamuojamas jaunojo princo rūpesčių nei abejonių, lėtai, koja už kojos, tarsi vėlyvą vakarą išeidamas iš teatro po spektaklio. Vėlai ir nepatenkintas. Mano išėjimą matė koks devynetas ar dešimt žmonių, tarp jų trys damos: mano sesuo Sabina, kuri yra ištekėjusi už Kotrino, jų dukra, slėnių lelija, ir... Kantrybės! Netrukus atskleisiu, kas buvo trečioji. Kol kas pakaks žinoti, kad ta nežinomoji, nors man ne giminė, sielvartavo labiau nei giminaitės. Tikra teisybė, labiau. Nesakau, kad rovėsi plaukus, nesakau, kad raičiojosi ant žemės, konvulsijų tampoma. Juk nebuvo mano mirtis verta tokių dramų... Šešiasdešimt ketverių metų viengungis atsisveikina su gyvybe – argi čia baisi tragedija? O jei vis dėlto taip, mūsų nepažįstamoji kuo mažiausiai troško išsiduoti. Išplėtusi akis, praverusi burną, lovos galvūgalyje stovinti liūdnoji dama nenorėjo tikėti, kad manęs nebėra.

– Jis mirė! Mirė! – kartojo ji sau.

O jos vaizduotė tarytum gandrai, kuriuos garsus keliauninkas regėjo prie Iliso kylančius į skrydį Afrikos krantų link*, nepaisant griuvėsių ir blogo oro, – jos vaizduotė irgi pakilo virš dabarties griuvenų ir pasileido prie jaunystės Afrikos pakrančių... Tegu skrenda; mes ten keliausim vėliau; mes ten keliausim, kai aš grįšiu prie ankstesnių savo metų. Dabar noriu numirti ramiai, nuosekliai, klausydamasis damų šniurkščiojimo, vyrų kalbų

* Aliuzija į François-René de Chateaubriand'o kūrinių „Kankiniai“ (1809) ir „Kelionė iš Paryžiaus į Jeruzalę“ (1811) vaizdinius.

pusbalsiu, lietaus teškenimo į sodo kaladžio lapus ir aštriamo peilio džirkščiojimo į galastuvą prie odininko durų. Prisiekiu, šis mirties orkestras nebuvo toks jau nykus, kaip galėtų atrodyti. Pas-kui jis pasidarė netgi malonus. Gyvasties bangos mano krūtinėje silpo ir slūgo, sąmonė blėso, kaustė fizinis bei protinis sąstingis, ir pamažu kūnas virto augalu, akmeniu, žemės dulkėmis, niekuo.

Aš numiriau nuo plaučių uždegimo; o jeigu pasakyčiau, kad ne tiek plaučių uždegimas, kiek didinga ir naudinga idėja buvo mano mirties priežastis, skaitytojas, ko gero, nepatikėtų, ir vis dėlto tai tiesa. Tuoju viską trumpai išdėstysiu. Tada spręskite patys.

II skyrius

TEPALAS

O buvo taip, kad vieną rytą, kai vaikštinėjau sode, ant trapecijos, tįsančios mano smegenyse, pakibo idėja. Pakibo ir ėmė visaip skėtriotis, išdarinėti drąsiausius, tiesiog neįtikimus akrobatinius triukus. Sekiau jos judesius. Staiga ji veržliai šoktelėjo, išskėtė rankas ir kojas nelyginant raidė X: įmink mane, arba tau galas.

Štai taip aš išradau nepaprastą vaistą, antimelancholinį tepalą, skirtą prislėgtos mūsų žmonijos kančioms lengvinti. Patentą parašioje, kurią tuomet surašiau, raginau vyriausybę atkreipti dėmesį į didžiai krikščionišką tepalo paskirtį. Bičiuliams vis dėlto atskleidžiau, koks pelningas būtų tokio išskirtinio, tokią reikšmingą poveikį darančio produkto išleidimas apyvarton. Tačiau dabar, atsidūręs anapus, prisipažįstu: didžiausiu postūmiu man tapo troškimas išvysti atspaustus laikraščiuose, plakatuose, skrajutėse, ant kiekvieno kampo, pagaliau ant tų vaistų pakuočių šiuos tris žodelius: *Braso Kubaso tepalas*. Kam slėpti?

Žinomumas, šurmuly, fejerverkai – aš to siekiau. Kuklieji tikriausiai priekaištaus man dėl tokios kliaudos; užtat apsukruoliai, neabejoju, pripažins mano gabumus. Taigi mano idėja, kaip ir medalis, turėjo dvi puses: viena atgręžta į publiką, kita – į mane. Vienoje filantropija ir pelnas, kitoje – troškimas pagarsėti. Kitaip tariant, šlovės meilė.

Mano dėdė kanauninkas, besinaudojantis visomis privilegijomis, mėgo sakyti, kad laikinos šlovės pamėgimas žudo sielą, todėl būtina siekti vien amžinos garbės. Bet jam prieštaraudavo kitas dėdė, karininkas, tarnavęs viename iš senųjų pėstijos pulkų. Jis tvirtindavo, kad šlovės meilė yra pats natūraliausias iš visų žmogaus potroškių, taigi pats žmogiškiausias jo bruožas.

Tegu skaitytojas renkasi, kam pritarti, kariškiui ar kanauninkui; aš grįžtu prie tepalo.

III skyrius

GENEALOGIJA

Bet kad jau prabilau apie dėdes, leiskite trumpai pristatyti visą genealogiją.

Mūsų giminės sentėvis buvo toksai Damianas Kubasas, klestėjęs XVIII amžiaus pirmoje pusėje. Gimė jis Rio de Žaneire, kur ir būtų miręs skurde, niekam nežinomas, jeigu būtų vertęsis vien savuoju kubiliaus amatu. Betgi ne, jis tapo žemdirbiu: sėjo, ėmė derlių, mainė savo triūso vaisius į gerąsias, garbingąsias patakas*, kol pasimirė, palikdamas nemenką kapitalą sūnui, licenciatui Luisui Kubasui. Nuo šio jaunuolio ir prasideda mano protėvių eilė – tų protėvių, kurių mano šeima nenutylėdavo, – juk

* Pataka – Portugalijos kolonijinis piniginis vienetas.